

ГРАМАТИКА

Лілія Костиш

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЛОВОВІРНА КАТЕГОРІЯ РЕЧОВИННОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (деривати на -н-)

У статті розглядаються семантико-словотвірні особливості похідних прикметників із суфіксом -н-, їхнє місце і роль у становленні словотвірної категорії речовинності в українській мові. Здійснено порівняльний аналіз досліджуваних лексем у діахронії.

Ключові слова: прикметники, словотвір, словотвірна категорія, словотворчий формант, продуктивність, праслов'янська мова, давньоруськоукраїнська мова, староукраїнська мова, нова українська мова.

З історичного погляду словотвірну категорію речовинності формують відносні прикметники із суфіксами **-ов-**, **-ев-**, **-н-**, **-ан-**, **-ист-**, які, будучи носіями узагальненого словотвірного значення (СЗ) ‘відносна ознака щодо речовини, матеріалу, названих мотивувальною основою’, по-різному відображають його зв’язок із матеріалом, речовиною. Це зумовлено тим, що, як результат взаємодії конструктивних компонентів похідного слова, СЗ має “складний та ієрархічно впорядкований характер” і “є, врешті-решт, відображенням різних типів предикативних зв’язків, аналогом семантичних відношень між двома уявленнями” [Кубрякова : 143]. Неоднакові семантичні стосунки твірних і похідних засвідчує досліджуваний матеріал. Аналізовані деривати виникають на основі компонента, що називає засіб-матеріал, з якого виготовляють щось; який є основним складником чого-небудь; який наявний у складі чогось у великій кількості або який використовують як допоміжний матеріал для виконання дії [Безпояско : 131; Вихованець, Городенська, Русанівський : 41], пор.: *бронзовий, залізний, глиняний виріб і глинистий ґрунт*. Аналіз дериваційних процесів із позицій семантичного синтаксису [Гинзбург; Милославский; Вихованець, Городенська, Русанівський : 152–212; Городенська : 46–54] показує, що

суфікси, які поєднуються з іменниками на позначення засобу-матеріалу, виконують транспозиційну або мутаційну функцію, заступаючи предикат: *мармурові сходи* – *сходи з мармуру* – *сходи виготовлені з мармуру*; *срібна ложка* – *ложка зі срібла* – *ложка виготовлена зі срібла*; *бавовняна тканина* – *тканина із бавовни* – *тканина виготовлена із бавовни*; *азотистий ґрунт* – *ґрунт з азотом* – *ґрунт містить азот*. Наслідком згортання предикатів-присудків є іменникове словосполучення, у якому приєднанню-відмінковий компонент, перебуваючи в залежній від іменника позиції, набуває функції атрибута. Категорійний перехід у прикметники здійснюють суфікси **-ов-**, **-ев-**, **-н-**, **-ан-**, **-ист-** (рідко **-аст-**), найпродуктивнішими з-поміж яких є **-ов-**, **-ев-**. Матеріал сучасної української мови засвідчує паралельне функціонування спільнокореневих похідних, наприклад: рідк. *мармурний столик* – *мармурові статуї* ‘з мармуру’ // *камінь мармуровий* ‘пов’яз. із мармуром’ // *мармурові хмари*, *мармурове обличчя* – якісна характеристика за подібністю (колір) (СУМ IV, 630); *хутровий одяг* – *хутряна шапка* ‘з хутра’ // *хутрова торгівля* – *хутряна сировина* ‘пов’яз. із хутром’ (СУМ XI, 178); *глинисте болото* – *глинясте ґруддя* – *глиняна земля* ‘містить глину’ // *глиняні глечики* ‘з глини’, *глинясте обличчя* ‘має колір глини’ – якісна характеристика за подібністю (СУМ II, 84–85).

Розглянуті прикметники співвідносяться з конструкціями:

‘X виготовлено з Y’ (прямий вияв ознаки), де X – іменник, що позначає об’єкт, якому приписується ознака за відношенням до Y; Y – іменник, який позначає речовину або матеріал;

‘X входить до складу Y’,

‘X містить достатньо (або багато) Y’,

‘X призначений, придатний для Y’,

‘X пов’язаний із (має стосунок до) Y’.

Три останні конструкції засвідчують розвиток системи додаткових значень, які послаблюють зв’язок із матеріалом. Вони вказують також на якість, призначення, котрі увиразнюються контекстом. Похідні, що співвідносяться із конструкціями

‘X призначений, придатний для Y’, ‘X пов’язаний із (має стосуюнок до) Y’ входять до складу словотвірної категорії речовинності лише з огляду на те, що вони містять сему ‘речовина, матеріал’.

В історії української прикметникової деривації словотвірні типи з названими суфіксами засвідчують неоднакову словотвірну здатність, активність і можливість продукувати нові похідні.

Метою статті є на різних хронологічних зрізах простежити місце і роль словотвірного типу із суфіксом **-н-** у становленні та функціонуванні словотвірної категорії речовинності.

Поява суфікса **-н-** пов’язана з процесами розвитку атрибутивності імен. Велика кількість похідних лексем, ускладнених суфіксом **-н-**, указує на ознаки предметів за відношенням до інших предметів. Статична ознака або властивість предметів (явищ), яку виражають відносні прикметники, впливає з тих відношень, що встановлюються між носієм ознаки та іншими ознаками, предметами, діями. Водночас відносний прикметник не просто передає ознаку за відношенням до чогось, а щоразу показує характер відношення в тісному зв’язку з означуванням. Аналізуючи словотвірні типи російської мови, О. Земська виділяє 1) ті, за якими виникають деривати, значення яких не залежить від контексту; 2) ті, за якими виникають деривати, значення яких конкретизується контекстом [Земская : 20]. Подібну думку розвиває І. Улуханов, розмежовуючи “контекстно-незалежні” і “контекстно-залежні” афікси [Улуханов : 105]. Дослідник указує на те, що до другого різновиду належить семантично інваріантний афікс¹ **-н-** (так само, як і **-ов-**, **-с’к-**). Наприклад, прикметники *прибережний*, *лісовий*, *гірський* і под., поєднуючись зі словами *квіти*, *стежка*, *повітря* і под., означають ‘той, що є в

¹ “Значення афіксів, яке встановлюють через вияв семантичного інваріанта різних компонентів немотивувальної частини значень слів із цим афіксом, є інваріантним (“емічним”) значенням, а ці афікси – семантично інваріантними. Значення афіксів, яке встановлюють, виділяючи тотожні компоненти немотивувальної частини значень слів із цими афіксами, є неінваріантним, а ці афікси – семантично неінваріантними. Значення афікса (інваріантного чи неінваріантного) – це явище системи мови” [Улуханов : 89].

(при) ...', а в сполучі зі словами *справи, питання* і под. – 'який відноситься до...'

Значення інваріантних суфіксів установлюють, по-перше, шляхом "виділення" значення мотивувального слова зі значення мотивованого і, по-друге, унаслідок абстрагування семантичних компонентів, які залишилися після такого "виділення", до більш загального значення – семантичного інваріанта¹ [Улуханов : 88–89]. Так, усі можливі семантичні відношення прикметників із суфіксом **-н-** (а також із суфіксами **-ов-**, **-с'к-**) до мотивувального слова можемо узагальнити в семантичному інваріанті 'ознака, яка відноситься до того, що названо мотивувальним словом'. Семантично інваріантні афікси мають велику кількість унікальних значень, які реалізуються в контексті, а також характеризуються необмеженою можливістю появи останніх.

Історично суфікс **-н-** розвинувся з і.-с. прикметникового форманта ***-ьно-** (< ***-їно-**, який виник унаслідок поєднання архаїчного суфікса ***-но-** і кінцевого тематичного голосного іменників ***ї-основ**) [Поржезинский : 67; Vondrák : 531–533; Łoś : 24–25; Мейе : 293; Селищев : 66–67, 79–80; Вступ : 176; Савченко : 183; Коцюба : 8]. Аналіз генези суфікса **-н-** (< ***-ьпъ-** < ***-ьно-** < ***-їно-s**) засвідчує його спільнослов'янські корені [Леков : 56]. Існує припущення, що здавна новий суфікс **-н-** (< ***-ьпъ-** < ***-ьно-**) взаємодіяв із віддієслівними кореневими іменниками і лише згодом почав творити прикметники безпосередньо від дієслів, як-от: ***bol'ьпъ(jь)** (< ***bol'eti**) 'який відноситься до болю, хвороби' [Покровский : 226; Варбот : 155; Meillet : 441]. Крім того, він мав здатність поєднуватися з кінцевими елементами основ, що спричиняло появу нових формантів. Так, унаслідок взаємодії з ***ї-**основами виник суфікс **-овьн-** (кінцевий компонент ***ї-**основи перед голосним **ь** суфікса ***-ьно-** набув вигляду **-ов-**): ***medŭs** > ***medŭ** + **-ьно-s**; **медов-ьнъ** > **медовьнъ** // **медвь-**

¹ Семантичний інваріант – загальне значення одиниці, яке встановлене з її конкретних реалізацій у тексті. Про поняття загального (інваріантного) значення див.: Jakobson : 244–253; Курилович : 73–81; Вейнрейх : 208; Бондарко : 159–193.

ныи ‘медовий’: безмѣрик медвѣнож (1076 Изб., 529в); медвеныи соть (XI Срезн. II, 120), ме^овеныа сладости (Там само); вода медвѣная (Там само). Починаючи з XIV ст., пам’ятки фіксують прикметник *медовыи*: оброком *медовымь* (1327–1328 Там само, 121). Подібними є форми *тьрновьныи* = *тръновьныи* = *терновныи* (< *тьрнъ* = *трънъ* = *тернъ*): *тьрновьнага дрѣва*; у перен. зн. *тръновьныими* мыслыми (XI Срезн. III, 1086); *ледовьныи* (< *ледъ*): въ нощи *ледовьныа* (XIII Срезн. II, 14) ‘морозні’ та ін. [Див. також: Зверковская : 33–37]. Поодинокі деривати на зразок якісних прикметників *духовный*, *верховный* і под. функціонують у сучасній українській мові.

Як показує лексикографічний матеріал, у праслов’янській мові словотвірний тип відіменникових відносних похідних із суфіксом *-ьпъ-, незважаючи на помірну ономасіологічну базу (обмеженість лексико-семантичних груп іменників)¹, характеризувався помітною продуктивністю.

Підставою для конкретизації прикметникового значення є синтаксичні конструкції². Тому, зважаючи на відсутність контексту щодо прикметникових праслов’янських реконструкцій, значення ‘відносна ознака в стосунку до речовини, матеріалу, названих мотивувальною основою’ можемо встановити, передбачаючи потенційну стилістично немарковану сполучваність.

¹ Досліджуючи пам’ятки старослов’янської мови, М. Трубецької констатував відсутність відносних прикметників із суфіксом -ьн-, утворених від топонімічних назв, іменників – власних імен, назв істот, осіб за національністю, соціальним статусом [Trubetzkoy : 182].

² Пор.: “прикметникам з одним і тим же суфіксом можуть бути властиві різні значення (пор., значення відносного прикметника *мід-н-ий* у словосполученнях: а) *мідний самовар*, б) *мідний сплав*, в) *мідний рудник*). В основі цих словосполучень лежать різні глибинні синтаксичні конструкції, а саме: а) самовар виготовлено з *міді* (вказівка на матеріал); б) *мідь* входить до складу сплаву (вказівка на частину цілого); в) на руднику добувають *мідь* (вказівка на об’єкт дії). Таким чином, у наведених прикладах засвідчені три різні значення прикметникової відносності, які випливають не з функції відповідного прикметникового суфікса, а з того синтаксичного значення, в якому відповідний іменник вживається у мотивуючій синтаксичній конструкції” [Грищенко : 119–120].

Таке значення фіксується в тлумачних словниках як типове для прикметника в стилістично нейтральних конструкціях: *Ячний, прикм., -а, -е*. Одержаний із зерен ячменю, виготовлений із продуктів їхньої обробки: *Ячні крупи. Ячне борошно. Ячний хліб* (УСУМ, 847).

Праслов'янські реконструкції на **-ьпъ-*, які можна розглядати як такі, що, крім загальної семантики 'який пов'язаний із ...; має стосунок до ...; властивий ...; призначений для ...', мають здатність виражати ознаку за відношенням до речовини-матеріалу ('виготовлений із ...'), становлять виразну групу. Її формують насамперед підгрупи прикметників, що мотивовані іменниками-назвами а) речовин, матеріалів, мінералів, гірських порід: **brьпъ* (< від основи **brьп-*; див. **brьпа, *brьпо, *brьпъје* 'болото, бруд') 'із глини (створений); глиняний' (ст.-сл. *БРЬНЪНЪ, -ЪИ*) (ЕССЯ III, 70–71); **щерьпъ* (*-па, -но*) (< **щерьпъ*) 'із випаленої глини', а також 'який пов'яз. із черепками' (SP II, 161); **dervьпъ(ь)* (< **dervo*) 'те саме', а також 'який росте на дереві' (ст.-сл. *ДРЪВЪНЪ*) (ЕССЯ IV, 213–214); **drьвьпъ(ь)* (< **drьvo*) 'із дерева; дерев'яний' (V, 143–144); **glinьпъ(ь)* (< **glina*) 'із глини; глиняний' (ст.-сл. *ГЛИНЪНЪ*) (VI, 127) (пор. паралельне утворення із суф. **-ьскъ* **glinьскъ(ь)* (< **glina*) (Там само), яке збереглося в ст.-укр. *Глинський, Глинский, Глинскій* (1433 ССУМ I, 243)); **гно(ь)пъ(ь)* (< **гно(ь)* 'гній') 'гнійний; угноєний, містить багато гною (про землю); пов'яз. із гноєм' (ЕССЯ VI, 180); **катепъ(ь)* (також **катѣпъ(ь)*) (< від основи **катеп-*) 'кам'яний' (незважаючи на функційну тотожність, це різні словотвірні типи: більш новий і продуктивний тип – похідне утворення від основи *катеп-* із суф. *-ьпъ* (ст.-сл. *КАМЕНЪНЪ*; д.р.укр. *каменьныи* 'кам'янистий' (XI Срезн. I, 1186), укр. *ка́менний, -а, -е* (Гр. II, 212), *ка́мінний* (213), *Камінний* – назва потоку в басейні Дністра (СГУ, 233); більш давній тип – прикметник **катѣпъ* – похідне утворення від основи **катеп-* (див. **кату*) з подовженням голосного *е > ѣ* (ст.-сл. *КАМЪНЪ*, д.р.укр. *каменьи, камлныи*, ст.-укр. *Каменос*

ср. р., назва села (1431 ССУМ I, 468), укр. *кам'яній*) (ЕССЯ IX, 135–136); **крепеньъ* (*крепъ*) (< **krety* / **kretepe*) ‘із кремнію’ (XII, 117); **мыдльъ* (*мыдло*) (< **mydlo*) ‘із милом; який піниться’ (XXI, 30) – тут розвивається додаткова якісна семантика; б) продуктів харчування (**ажьсьпъ* (< **ажьсе*, зменш. форма із суф. **-ьсе** (також **ажько*, із **-к**-суфіксальним) < **aje*) ‘із яець’ (ЕССЯ I, 64); **ложьпъ* (*ложь*) (< **lojъ*) ‘із сала’, пор. болг. *лоен*, макед. *лоен*, *ложна* ‘зроблений із сала’, польськ. *lojny* ‘який містить багато жиру, товстий’, рос. діал. *ло́йный* ‘який відноситься до лою’ (XV, 262–263); **мѣсьпъ* (*мѣсо*) (< **męso*) ‘м’ясний; із м’яса’ (XIX, 15); **трьсьпъ* (*трька*) (< від основи **tręka*) ‘із борошна’ (XX, 121–122); в) предметів (**гвоздьпъ* (*гвоздь*) (< **gvozdъ* / **gvozdъ*) ‘із залізних цвяхів’ (ЕССЯ VII, 186–187); **лоскутъпъ* (*лоскутъ*) (< **loskutъ*) ‘із клаптиків’, пор. рос. *лоску́тный*, *-ая*, *-ое* (XVI, 87) та ін.

Деривати, мотивовані іменниками-флоронімами, найімовірніше виражають ознаку ‘той, що пов’язаний із ...; має стосунок до ...’. Дуже умовно, ураховуючи пізніші фіксації в контексті, можемо розглядати їх як такі, що містять сему ‘матеріал’. Наприклад, утворення від назв трав’янистих рослин: **ѣсьпъ* (*ѣсь*) (< **ę-* (**ęk-*)) ‘ячмінний’ (ст.-сл. **ѣчьпъ**) (ЕССЯ VI, 64); **ѣсьтепъ* (< основа **ęсьтеп-* (**ęсьту* ‘ячмін’)) ‘ячмінний’, а також утворення архаїчного типу – безафіксна іменна основа **ѣсьтепъ* (ЕССЯ VI, 64); **хъмельпъ* (*хъмель*) (< **xъmelъ* ‘хміль’) ‘містить хміль; із хмелю; хмільний, п’яний – якісне значення’ (ст.-сл. **хъмельпъ**) (VIII, 145); **копоръпъ* (< основа **kopor-*; **koporja* ‘конопля’) (X, 193); **лѣтъпъ* (< **lęta* ‘сочевиця’) ‘сочевичний’ (ст.-сл. **лѣтъпъ**) (XV, 65); **лорисъпъ* (< **lorixъ* ‘лопух’) (XVI, 76), в українській мові фіксується гідронім *Лопушиний*, *-ого*, *Лопушина*, *-и* ж. р. (СГУ, 326–327); **лицъпъ* (< **licъ* ‘цибуля’, пор. рос. *лучной*, *лучный*) (XVI, 165); **льпъ* (< **lъpъ* ‘льон’) (XVII, 91); **мѣтапъ* (< **męta* ‘м’ята’) (XIX, 22); **търкъвъпъ* (< від основи **trękъv-*, **tręxъv-* ‘морква’) (XX, 247) та ін.; спорадичні похідні від назв кущів (і плодів): **малиньпъ* (< **malina* ‘малина’) (XVII, 164), у ст.-рос. мові прикметник *малинный* (*молинный*) фіксується із

якісною семантикою ‘кольору ягід малини’ (1607 СлРЯ 9, 14); **toždževельнь(ь)* (< **toždževель* ‘ялівець’), пор. ст.-рос. *можжевельный* (можжевельный), *межжевельный* ‘який пов’яз. з ялівцем (кущем, деревцями чи плодами)’ (ЭССЯ XX, 109); дерев: **аблоньнь(ь)* / **аболньнь(ь)* (< **аблонь* ‘яблуня’) (I, 43–44), **добрень(ь)* (< **добрь* ‘дуб’) – хронологічну давність прикметника **добрень* засвідчують топоніми на зразок нім. *Deuben* (1197 р. – *Duben*) (V, 98), **грушнь(ь)* (< **груша* ‘груша’), пор. рос. діал. *груишный, -ая, -о* (VII, 157); грибів, частин рослин (квітів, плодів тощо): **абльсьнь(ь)* (< **аблько* ‘яблуко’) (I, 44), **агоднь(ь)* (< **агода* ‘ягода’) (I, 61), **кветнь(ь)* (< **кветь* ‘квітка’) ‘пов’яз. з квітами’, а також ‘у квітах’ – якісна ознака (ст.-сл. *цвѣтънь*) (XII, 165), **грибнь(ь)* (< **грибь* ‘гриб’) ‘пов’яз. із грибами; властивий грибам; приготовлений із грибів’ (VII, 128) та ін.

Розглянутий праслов’янський матеріал дозволяє констатувати виразну асиметрію мовного знака на словотвірному рівні. Засвідчена дериваційна синонімія спричинена, очевидно, однофункційністю суфіксів *-ьнь-* і *-ѣнь-* (*-ань-*), використання яких не мотивувалося семантикою чи структурою твірного, пор.: **добрень(ь)* // **добрѣнь* (< **добрь* ‘дуб’) ‘із дуба’ (ЭССЯ V, 98; SP IV, 172–173); **черпень* (*-на, -но*) // **черпѣнь(ь)* (< **черръ*) ‘із випаленої глини; череп’яний’ (SP II, 161; SP II, 158; ЭССЯ IV, 71); **глинь(ь)* // **глинѣнь(ь)* (< **глина* ‘глина’) ‘із глини’ (ЭССЯ VI, 127; 126); **гвозднь(ь)* // **гвоздѣнь(ь)* (< **гвоздь* / **гвоздь*) ‘залізний’ (VII, 184; 186–187); **копорнь(ь)* // **копорянь(ь)* (< **копор-*; **копорја*) ‘із коноплі’ (ЭССЯ X, 193); **козєнь(ь)* (< **козєвь* або **кожа* ‘шкіра’) // **козань(ь)* (< **кожа*) ‘зі шкіри’ (XII, 38–39; 37); **льнь(ь)* // **льнѣнь(ь)* (< **льнь* ‘льон’) ‘із льону’ (XVII, 82–83; 91); **леднь(ь)* // **ледѣнь(ь)* (< **ледь*) ‘складається, зроблений із льоду’ (XIV, 94–95; 84–85); **лущєнь(ь)* // **лущань(ь)* (< **лущо* ‘лицо’) ‘із лика’ (XVII, 16–17; 21–22); **ложьнь(ь)* // **ложєнь(ь)* (< **ложь* ‘лій, жир’) ‘із сала’ (XV, 262–263; XIII, 258); **масльнь(ь)* // **маслєнь(ь)* (< **масло*) ‘із масла; який містить масло’ (XVII, 225–226), **мєсьнь(ь)* // **мєсєнь(ь)* (< **мєсо* ‘м’ясо’) ‘із м’яса’ (XIX, 15; 6).

Писемні матеріали, які відображають прикмети мови XI–XIII ст., фіксують утворення із суфіксом **-ьн-** від давніх основ на ***-п-** (*пѣть хлѣбъ ѿчьменьнъ*; пор. також: *ѿчьнѣньми*, *ѿчьнѣнъ* (< *ѿчьмы* = *ѿчьмень*; род. в. *ѿчьмене* ‘ячмін’) ‘ячмінний’ (XI Срезн. III, 1675–1676); *ѿчноу* водоу (XII ЖФСт, 339), *камѣнѣ* помостѣ (XI Срезн. I, 1185); *ѿрки каменная* (< *камень*; *камы*; род. *камене*) (1377 ЛЛ, 97); на ***-а** (*водьныи* источникъ (XI Срезн. I, 279), *сльзьныѣ* потоки (1096 Срезн. III, 1340); на ***-й** (въ стльпѣ *сольны*; *камень сольныи* (XI Срезн. III, 463); *мѣдѣныи* = *мѣдѣныи*, *мѣденыи*: *мѣдѣноу* дьштицѣ (1073 Срезн. II, 239), пор. також *мѣдѣанъ* съсоудъ (1096 Там само); на ***-ѣ**: *крѣвьныи* строуѣми (1096 Срезн. I, 1340); *аки каплѣ крѣвьныи* (1119 Там само); на ***-ѣ**: *златѣна* земля (XIII Срезн. I, 984), *аще сѣвоцныи* поудъ исказить (1229 Там само, 309) = *воцаныи* (1136 Там само).

Більшість дериватів виражають ознаку предмета за походженням (‘виготовлений із...’) щодо а) речовини, матеріалу: *бѣрныи*, *берныи*, *берныи*, *бранныи* (XI Срезн. I, 212) ‘глиняний; брудний – якісна ознака’; *глиньныи*: *кадилницюу глинноу* (XI–XIII/XIV ГА, 516), *гноинныи* ‘містить гній; має гнійні виразки’ (XI Срезн. I, 525), *каменьныи* (XI Там само, 1186), *столпома мраморныма* (Там само, 116), *крѣхти сребрьныи* (Там само, 325), *гвозди желѣзныи* (XII ПВЛ, 18), *стльпѣ огоньнъ* (XIII ЖФП, 118), *въ кожнѣа* ризи *ѿблещисѣ* (1284 СДРЯ IV, 235); б) рідин: *млѣчьныи* (*млѣко* = *млеко*) – *сокъ млѣчьныи* (XI Срезн. II, 154); в) рослин: *ѿчноу* водоу (XII ЖФСт, 339), *конопѣныи* (XI Срезн. I, 1270), *лѣчьныи* (< *лѣча* ‘сочевиця’) = *лѣщѣныи* (< *лѣща* ‘сочевиця’), пор. *сок лѣчень* (XIII Срезн. II, 100), *сок лѣщень* (XIV Там само), *масльныи* (*масло еλαιον oleum* ‘масло дерев’яне; оливкове’) – *сокъ масльнъ* (XIII Срезн. II, 114). Пор.: часова семантика – *масльниѣ* *недѣла* ‘неділя масляна або сиропусна, коли дозволяють їсти сир і масло’: *поставленъ бысть недѣлѣ масленоѣ* в четвергѣ (XII Там само); форма *мѣсляна* ж.р. (Гр. II, 408) збереглася в українській мові, а також прикмет-

ник *масляний* ‘із масла; зроблений на маслі; жирний, масний’ (СУМ IV, 640). Прикметник *п’ясочныи* виражає ознаку предмета за складом, вмістом у ньому необхідної (або великої) кількості речовини: *п’ясочноу* землю (XI–XIII/XIV ГА, 479).

У пам’ятках трапляються також похідні, які, будучи носіями відносної ознаки предмета за його зв’язком із речовиною (матеріалом), не співвідносяться із конструкціями ‘виготовлений із ...’, ‘містить ...’. Визначальним для них є контекст ‘пов’язаний із ... (має стосунок до ...)’, наприклад: *гвоздныи* (< *гвоздь*, *гвоздь*) (XIV СлРЯ 4, 14), *яко женчюжнага* зерна (XIV ЛК, 532), на камені *самфирн’яь* (XI–XIII/XIV ГА, 98), *точила винная* и *масляная* (XII ПВЛ, 7), *съ хроустальными* (...) *разнизани* (XII Усп., 69), *масличныи* (< *маслица* ‘олива, маслина’) – новорасли *масличныя* (в ін. списку *маслиньнии*, *маслении*) (XI Срезн. II, 113), *хмельныи* (1264–1265 Срезн. III, 1377), *цв’ятыныи* (1096 Там само, 1438).

Як бачимо, зафіксовані відіменникові відносні прикметники із суфіксом **-ьн-** (< ***-ьпъ(ь)**) є носіями різних значень прикметникової відносності. Пор., наприклад, значення відносного прикметника *ячьныи* ‘ячмінний’ (1144 Срезн. III, 1676) у контекстах: а) *земля* (...) *ячнаа* (XI–XIII/XIV ГА, 454) і б) *ячноу* водоу (XII ЖФСт, 339). Ці сполуки виникли на основі таких синтаксичних конструкцій, як: а) на землі ріс *ячмінъ* (вказівка на суб’єкт дії); б) вода зроблена із *ячменю* (вказівка на матеріал). Таким чином, досліджуваний давньоруськоукраїнський матеріал також виразно засвідчує, що значення ‘пов’язаний із названим твірною основою’ і ‘виготовлений із названого твірною основою’ випливають із того значення, в якому відповідний іменник уживається у вихідній синтаксичній конструкції.

Писемні давньоруськоукраїнські джерела відображають тенденцію до послаблення первинної спеціалізації прикметників, які є виразниками відносної семантики. Так, зафіксовано випадки, коли відносні прикметники на **-ьн-** набувають ознак якісних. Наприклад: *глиньноу* с’соудоу (1280 СДРЯ II, 329) ‘виготовлений із глини’ – да почто годимъ *глиньному* семоу т’блоу (XII–

ХІІІ Там само) ‘неміцний, кволий, недовговічний’; **вѣтвик** *желѣзно* (ХІІ/ХІІІ СДРЯ ІІІ, 242–243) ‘виготовлений із заліза’ – шія *желѣзная* твоя (ХІІ ПВЛ, 72) ‘міцний’; *женчюжна* зерна (ХІV ЛК, 532) ‘перли’ – *жемчюжну* душу (ХІІ СПІ, 41) ‘дорогоцінний’; стьльпъ *огньнъ* (ХІІІ ЖФП, 118) ‘вогняний’ – силу *огньную* (ХІІ ПВЛ, 79) ‘потужний’ та ін. Поява вторинних якісно-оцінних значень зумовлена переважно внутрішньою семантикою мотивувальних лексем. Наприклад: квась *житныи* (ХІІ СДРЯ ІІІ, 268) ‘із жита’, але: коръмла *житны* ‘життєво необхідний’ (Там само) тощо.

Еволюція суфікса **-н-** (< **-ьн-**) пов’язана також із особливостями функціонування суфіксів **-ан-** і **-ов-**. У давній русько-українській мові наявність співвідносних форм на **-ань-** і **-ьнь-** (zareєстровано 32 словотвірні дублети) є помітним явищем. Регулярним є паралелізм утворень, що походять із давньої основи на приголосний ***-п-**: *пламьныи* / *пламеньныи*, *камьныи* / *каменьныи*, *времьныи* / *временьныи*, *письмьныи* / *письменьныи* тощо. Лише деякі з лексем, ускладнених суфіксами **-ань-** і **-ьнь-**, марковані семою ‘матеріал’.

Дублетні деривати, які співвідносяться зі значенням ‘виготовлений із ...’, ‘наповнений ...’, також засвідчують розвиток вторинної якісної семантики подібності, пор.: *вощаною* <...> печатию (СДРЯ І, 478) – *вощьныи* поуць (Там само), на *кожзаныхъ* харотиахъ (1296 СДРЯ ІV, 234) – *кожзныи* ризы (1284 СДРЯ ІV, 235); *вдръ желѣзень* (ХІ–ХІІІ/ХІV ГА, 127) – гвозди *желѣзныи* (ХІІ ПВЛ, 18); столпъ *мраморянь* (ХІІ ПВЛ, 17) – столпома *мраморныма* (ХІ–ХІІІ/ХІV ГА, 116); столпъ *огньнъ* (ХІІ ПВЛ, 40) – стьльпъ *огньнъ* (ХІІ Усп., 118); *моей сребреней сѣдинѣ* (СПІ, 39) – *кръхти сребрьныи* (ХІ–ХІІІ/ХІV ГА, 325) та ін.

Із кінця ХVІ ст. для творення прикметників на позначення матеріалів і речовин в українській мові активізуються суфікси **-ов-**, **-ев-**. Помітно домінує суфікс **-ов-** у творенні прикметників від багатоскладових іменникових основ іншомовного походження – назв речовин, тканин, ґатунків шкіри тощо, наприклад: водокъ *карбунколовой* и *алкermесовой* (1646 Тим. І, 30), полица

алтабасовая (1596 АЮЗР I, 264), жупань <...> *атласовый* (1649 Т. I 1, 41), каптань *бархановый* (XVII Тим. I, 43) і под.

Водночас пам'ятки староукраїнської мови фіксують словотвірні дублети на зразок *злотоглавній* = *злотоглавний* = *злотоглавовый* 'парчевий, газетовий': кунтушь *злотоглавній* (XVIII Тим. I, 324), *злотоглавний* шнурь (XVIII Там само, 336), перла <...> *злотоглавовыи* (1529 АЮЗР I, 76); *мѣдний* = *мѣдяный* 'з міді': казань <...> *мѣдній* (XVIII Тим. I, 101), грага *мѣдяная* (XVIII Там само, 443), мурь *мѣдяный* (1621 Там само) та ін. Як показує матеріал, у староукраїнській мові суфіксальна синонімія **-н-**, **-ан-**, **-ов-**, **-ев-** не супроводжувалася чітким семантико-словотвірним розмежуванням, що й зумовило появу паралельних утворень.

Обстежені писемні джерела XVI–XVIII ст. відображають середню продуктивність суфікса **-н-** (< **-ьн-** < ***-ьп-** >) при творенні прикметників на позначення ознаки за матеріалом, оскільки в цій позиції він поступається суфіксам **-ов-**, **-ев-** і **-ан-**. Продовжують функціонувати лексеми, успадковані з давньоруськоукраїнської мови: сочиники *зелизные* побраль (1566 Тим. I, 319) 'залізний', *млечный* (XVIII Слав.-Кор., 468). Прикметник *водный*, *водні*, *водьный*, *вѣдный*, маючи розгалужену систему значень ('який стосується води як рідини', 'який пов'язаний із водою (у складі ботанічних та медичних термінів)', 'який призначений для зберігання води'), уживається також у контекстах *водна* мгла (1618 СУМ 16–п.п. 17 4, 153) 'насичена водою', потоки *водными* (поч. XVI ст. Там само), *водная* п'яна (к. XVI ст. Там само) 'яка складається з маси води, містить воду'. Пор.: *водною* жажею (XII ПВЛ, 94).

Група прикметників із речовинною семантикою, яка конкретизується контекстом як 'виготовлений із ...', 'містить ...', у староукраїнській мові поповнилася новими лексемами. За семантикою твірних основ такі похідні можна поділити на підгрупи: 1) ті, що виражають відношення до матеріалів, речовин, тканин: шапка *аксами(т)ная* (XVI АЖМУ, 108), ярма(к) *сермя(ж)ны(и)* (Там само, 76), кубокъ *фрустальный* (1509 АЮЗР II, 124) 'кришталевий', куля *оловная* (1642 Сл., 78), *блатные* аппараты (1671 Тим.

I, 55) ‘із блакитного шовку’, ножь *булатный* (< *булат* ‘візерунчата сталь’) (XVIII Там само, 73), *мосенжний*: компась *мосенжний* (XVIII Там само, 436) = *мосяжний*: кубокъ *мосяжний* злотистый (1627 Там само, 436) (пол. *mosięzny*) ‘мідний’, келѣх <...> в пудлѣ *бархатном* замикающійся (XVIII Т. I 1, 60), мазниц *дегтярних* две (XVIII Там само, 687), свечь *салнихъ* (XVIII ДДГ, 92), *салѣтрный* (< *салѣтра*) (XVIII Слав.-Кор., 503), клубокъ *суконни* (XVIII ДНМ, 133), *цегельный* (XIX Б.-Н., 381) та ін.; 2) ті, що виражають відношення до представників флори і фауни: чара *аспидна*, сребромъ обложена (1509 АЮЗР II, 124), *мурожный* ‘який містить густу молоду траву, мураву’: *мурожная* сѣножать (1633 Там само, 92), *жи(т)ное* муки (XVII ДМВН, 36), *пшѣничный* хлѣбъ (XVIII Слав.-Кор., 498), купилемъ пушку за 2 р. *черепашную* (XVIII Тим. II, 479) ‘черепаховий’ та ін.

Зберігаючи зв’язок із твірною основою, утворення на **-н-** часто виражають узагальнену ознаку ‘пов’язаний із ...’, ‘призначений для ...’, як-от: древо *бумажное* (1642 Сл., 210), *гречну* соломаху (XVII–XVIII Ін., 202), *мѣдный* кузнецъ (XVIII Слав.-Кор., 469), канак *алмазній* реестръ (XVIII Т. I 1, 19), котель *горлочный* (Там само, 182) (= капризна *горѣльчаная* (1589 АЮЗР II, 186; чарокъ *горѣльчанихъ* (XVIII Тим. I, 185)).

Лексико-словотвірний тип прикметників із суфіксом **-н-** на означення матеріального походження предмета є численним у сучасній українській мові: *булатний* (Гр. I, 109), *гнійний* (294), *живичний* (< *живиця* ‘смола’) (481), *кремінний* (II, 302), *льонний*, *лянный* (385, 392), *яблушний* (Гр. IV, 534), *мятний*, *м’ятний* (Б.-Н., 233; Гр. II, 459), *ячмінний* = *яшний* = *ячний* (< *ячмінь*) – пор. *ячмінний* колос; *ячміннеє* зернятко і пироги *яшні*; має п’ять хлібів *яшних* (Гр. IV, 546), *залізний*, *живичний*, *кремінний*, *бабітний*, *ефірний*, *каніфольний* (ІСУМ) тощо.

За семантикою твірних основ похідні цієї групи формують три підгрупи: 1) прикметники, які виражають відносну ознаку щодо мінералів: *аквамаринний*, *ізумрудний*, *рубінний*, *сапфірний*, *янтарний* (ІСУМ); 2) прикметники, які виражають відносну

ознаку щодо речовин, продуктів харчування: *целулоїдний, м'ясний, сирний* (СУМ); 3) прикметники, які виражають відносну ознаку щодо матеріалів і тканин: *гардинний, мадаполамний, парусинний, фланельний* (СУМ); 3) прикметники, які виражають відносну ознаку щодо представників флори і фауни: *грибний, мандаринний, рибний, тюльпанний, ячмінний* (СУМ).

У семантиці прикметників першої підгрупи часто контамінуються ознака предмета за відношенням до матеріалу і значення кольору, пор.: *Немов оживають снопи... Зерном, як **янтарне намісто**, В росистому мареві піль* (А. Малишко) // *Липа засівала узгір'я **янтарним листом**, куці ліщини палали полум'ям* (С. Чорнобривець).

Дослідження показує, що в українській мові, крім значення походження за матеріалом (*лимонний сік, м'ясні страви*), аналізовані похідні співвідносяться із конструкцією 'пов'язаний із ...' (*лимонний запах, м'ясний запах*); позначають належність до виду, породи (*лимонні дерева, м'ясний [беконний] тип свиней*); указують на ознаку за походженням (*лимонна кислота*), за призначенням (*м'ясна промисловість, м'ясна крамниця*); розвивають якісні характеристики за подібністю (*лимонний колір*); субстантивуються (*Прошу закуштувати: от **м'ясне**, а от **рибне*** (І. Нечуй-Левицький)) (СУМ IV, 486, 839).

Засвідчуються прикметники із суфіксом **-н-** також у термінологічному вживанні, зокрема, у назвах сортів рослин на зразок *ранет бергамотний* (< *бергамот* 'сорт гібридного дерева – груші') (СУМ I, 158).

Майже не утворюються в сучасній українській мові десубстантиви із суфіксом **-н-** від односкладових основ іменників чоловічого роду, тому давньоруськоукраїнські форми на зразок *вощъньи, дубъньи, рожъньи* і под. співвідносяться із дериватами на **-ов-**: *восковий, дубовий, роговий*.

Такі словотвірні дублети, як *ватний – ватяний, водний – водяний, мідний – мідяний, бабітний – бабітовий, бальзамний – бальзамовий* свідчать про те, що для української мови досі властиве давнє змішування синонімічних суфіксів у розряді аналізо-

ваних дериватів¹. Паралельні утворення вживаються як рівнозначні і найчастіше означають ‘той, що пов’язаний із ...’, ‘той, що виготовлений із ...’.

Діалектний матеріал показує невисоку продуктивність суфікса **-н-** при творенні прикметників цього словотвірного типу, наприклад: *деревні* ‘дерев’яний’ (СлПГ, 65), *портені*, *портни*, *портяни* ‘зроблений із порту – лляних чи конопляних ниток домашнього виробу’ (Там само, 168), *см’іл’на* сосна ‘смоляниста сосна; яка містить багато смоли’ (Ник. мат., 94), *галімінний* ‘алюмінієвий’ (СБГ I, 158), *клічний* ‘зроблений із клоччя’ (Там само, 358), *силошний* ‘силошний’ (СБГ II, 213), *жизнічний* (Мат. БГ II, 55), *зал’ізний*, *кам’яний*, *(меди)ні* рік – якісна ознака ‘рік, коли багато меду’, *жаришний* (Гладк. ГСН, 132), *жач’м’инни*, *’жачини* (Гладк. ГСБ, 121), *жиз’тна* мука, *жиз’т’на* мука, *жиз’т’на* мука (Stud., 61) та ін.

Отже, маємо підстави констатувати, що упродовж усього історичного періоду розвитку української мови суфікс **-н-** у функції творення дериватів із матеріально-речовинною семантикою зберігає середню продуктивність. Визначальною рисою аналізованих відіменникових похідних є різнопланові структурно-семантичні характеристики, що, очевидно, зумовило їхнє активне співіснування зі словотвірними дублетами на **-ан-** і **-ов-**. Починаючи від найдавніших часів, паралельні однокореневі відсутнє прикметники функціонують на всіх хронологічних зрізах. Щоправда, у сучасній українській мові прикметники на **-н-** ще активніше, ніж у попередні періоди, розвивають якісну семантику, а це сприяє зростанню продуктивності словотвірного типу відносних прикметників на **-ов-/ев-**.

Умовні скорочення назв джерел

АЖМУ – Актова книга Житомирського уряду кінця XVI ст. (1582–1583 рр.) / Підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К., 1965.

АЮЗР – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссией по разбору древних актов. – К., 1859–1914. – Ч. 1–8.

Б.-Н. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К., 1966.

¹ Про словотвірну синонімію див.: Вербовська; Зверковская : 224–237; Івасишина.

ГА – Книги временных и образных Георгия мниха // *Истрин В. И.* Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. – Пг., 1920. – Т. 1.

Гр. – Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.

ДДГ – Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. / Упоряд., автор передмови та комент. В. Й. Горобець. – К., 1993.

ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: Зб. акт. док. / Підгот. до вид. В. В. Німчук та ін. – К., 1981.

ДНМ – Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст.: (Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобереж. України) / Підгот. до вид. В. А. Передриєнко. – К., 1976.

ЖФП – Житиє ... ґоудосиа. игумена печерського // Успенский сборник XII–XIII вв. / Изд. подгот. О. А. Князевская и др.; Под ред. С. И. Коткова. – М., 1971. – С. 7–135.

ЖФСт – Житиє и жизнь прѣдбнаго вѣа нашего. и исповѣдника шедора. гоумена ст҃диисаго // Выголексинский сборник / Изд. подгот. В. Ф. Дубровина и др. – М., 1977. – С. 134–407.

Ізб. – Изборник 1076 г. / Изд. подгот. В. С. Гольшенко и др. – М., 1965.

Інт. – Українські інтермедії XVII–XVIII ст. – К., 1960.

ІСУМ – Інверсійний словник української мови. – К., 1985.

ЛК – Київський літопис // Полное собрание русских летописей. Ипатьевская летопись. – М., 1962. – Т. 2. – С. 289–715.

ЛЛ – Лаврентьевская и Троицкая летописи // Полное собрание русских летописей. – Спб., 1846. – Т. 1. – С. 123–209.

Мат. БГ – Матеріали до словника буковинських говірок. – Чернівці, 1971–1979. – Вип. 1–6.

Ник. мат. – *Никончук М. В.* Матеріали до лексичного атласу української мови: Правобереж. Полісся. – К., 1979.

Гладк. ГСН – *Гладкий П.* Говірка села Нехворощі Андрушівського району Бездичівської округи // Український діалектологічний збірник. – К., 1929. – Кн. 2.

ПВЛ – Повесть временных лет // Полное собрание русских летописей. Лаврентьевская и Троицкая летописи. – Спб., 1846. – Т. 1.

СБГ – *Ониськевич М. Й.* Словник бойківських говірок. – К., 1984. – Ч. 1–2.

СГУ – Словник гідронімів України. Редакц. колегія: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. – К., 1979.

СДРЯ – Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.): В 10-ти т. – М., 1988–2000. – Т. 1–6.

Слав.–Кор. – *Славинецький Є., Корецький-Сатановський А.* Лексикон словено-латинський // “Лексис” Лаврентія Зизанія. “Синоніма славеноросская” / Підгот. текстів пам’яток і вступ. ст. В. В. Німчука. – К., 1964.

Сл. – *Славинецький Є.* Лексиконъ латинский // Лексикон латинський Є. Славинецького. “Лексикон словено-латинський” Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К., 1973.

- СлПГ** – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. – К., 1974.
- СлРЯ** – Словарь русского языка XI–XVII вв. – М., 1975–1989. – Вып. 1–15.
- СП** – Слово о полку Игоревім. – К., 1955.
- Срезн.** – Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. – Спб., 1893–1912. – Т. 1–3.
- ССУМ** – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : В 2 т. – К., 1977–1978. – Т. 1–2.
- СУМ** – Словник української мови. – К., 1970–1980. – Т. 1–11.
- СУМ 16–п.п. 17 XVII** – Словник української мови XVI–першої половини XVII ст. – Львів, 1994–2005. – Вип. 1–12.
- Т.** – Историчний словник українського языка / За ред. Є. Тимченка. – Х.; К., 1930–1932. – Т. 1.
- Тим.** – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / Підгот. до вид. В. В. Німчук, Г. І. Лиса. – К. – Нью-Йорк, 2002–2003. – Т. 1–2.
- Усп.** – Успенский сборник XII–XIII вв. // Изд. подгот. О. А. Князевская и др.; Под. ред. С. И. Коткова. – М., 1971.
- УСУМ** – Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. – Тернопіль, 2005.
- ЭССЯ** – Этимологический словарь славянских языков: Праслав. лекс. фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. – М., 1974–2005. – Вып. 1–31.
- SP** – Słownik Prasłowiański / Pod red. F. Sławskiego. – Wrocław ets., 1974–2001. – Т. 1–8.
- Stud.** – Studia nad dialektologią ukraińska i polską / Oprac. i przygot. do druku M. Karaś. – Kraków; Warszawa, 1975. (Prace językoznawcze; Z. 44).

1. *Безпояско О. К.* Прикметник // *Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М.* Граматика української мови. Морфологія. – К., 1993. – С. 93–141. 2. *Бондарко А. В.* Теория значения в системе функциональной грамматики: На материале русского языка. – М., 2002. 3. *Варбот Ж. Ж.* Древнерусское именное словообразование. – М., 1969. 4. *Вейнрейх У.* О семантической структуре языка // Новое в лингвистике. – М., 1970. – Вып. 5. – С. 163–249. 5. *Вербовська І. Т.* Словотвірна синонімія і словотвірна варіативність прикметників української мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 2001. 6. *Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М.* Семантико-синтаксична структура речення. – К., 1983. 7. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. – К., 1966. 8. *Гинзбург Ю. Л.* Словообразование и синтаксис. – М., 1979. 9. *Городенська К. Г.* Синтаксичні засади словотвірних категорій граматичної ад'єктивації // Актуальні проблеми українського словотвору / За ред. Василя Грещука. – Івано-Франківськ, 2002. 10. *Грищенко А. П.* Морфемна структура прикметника української мови (суфіксальний словотвір) // Морфологічна будова сучасної української мови. – К., 1975. – С. 96–140. 11. *Зверковская Н. П.* Параллельные прилагательные с суффиксами -ов- и -ьн-

(на материале памятников XI–XV вв.) // Лексикология и словообразование древнерусского языка. – М., 1966. – С. 224–237. 12. Зверковская Н. П. Суффиксальное словообразование русских прилагательных XI–XVII вв. – М., 1986. 13. Земская Е. А. История словообразования прилагательных в русском литературном языке нового времени: Автореф. дис. ... докт. филол. наук. – М., 1965. 14. Ивасишина Т. А. Синонимия словотворчих афіксів: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 1999. 15. Коцюба Л. Д. Из истории суффиксов относительных прилагательных украинского языка: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1954. 16. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова. – М., 1981. 17. Курилович Е. Р. Заметки о значении слова // Вопросы языкознания. – 1955. – № 3. – С. 73–81. 18. Леков И. В. Словообразовательны склонности на славянските езици. – София, 1958. 19. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951. 20. Милославский И. Г. Вопросы словообразовательного синтеза. – М., 1980. 21. Покровский М. М. Избранные работы по языкознанию. – М., 1959. 22. Поржезинский В. К. Сравнительная грамматика славянских языков. – М., 1914. 23. Савченко А. Н. Сравнительная грамматика индоевропейских языков. – М., 1974. 24. Селищев А. М. Старославянский язык. – М., 1952. – Ч. 2. 25. Удханов И. С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы её описания. – М., 2007. 26. Jakobson R. Beitrag zur allgemeinen Kauslehre // Travaux du cercle linguistique de Prague. – 1936. – № 6. – S. 244–253. 27. Łoś J. Gramatyka polska. Słowotwórstwo. Cz. 2. – Kraków, 1925. 28. Meillet A. Études sur l'étymologie et vokabulaire du vieux slave. 2 Partie. IV. Formation des noms. – Paris, 1905. 29. Trubetzkoy N. S. Altkirchenslawische Grammatik. – Wien, 1954. 30. Vondrák W. Vergleichende slavische Grammatik. Bd. 1. Lautlehre und Stammbildungslehre. – Göttingen, 1924. – XVIII.

В статье проанализированы семантико-словообразовательные особенности производных имён прилагательных с суффиксом -н-, их роль в формировании словообразовательной категории вещественности в украинском языке. Осуществлено сравнительный анализ исследуемых единиц языка в диахронии.

Ключевые слова: имена прилагательные, словообразование, словообразовательная категория, словообразовательный формант, продуктивность, праславянский язык, древнерусскоукраинский язык, староукраинский язык, современный украинский язык.

The article examines the historical development, semantical word-formative peculiarities of derivative with suffix -n-, their importance in the formation of derivational category of material. The history and ways of the structure formation and semantics development of the adjectives are proved in the diachronic aspect.

Key words: adjectives, word-formation, word-formative category, word-formative formant, productivity, Proto Slavic, Old Russian-Ukrainian language, Old Ukrainian language, New Ukrainian language.